

Feledés és felfedezés között

Neubauer Pál A jóslat c. regényéről

Regények között

A londoni Pinker cég 1936-ban jelíges nemzetközi regénypályázatot¹ hirdetett, melyen több mint 1200 pályamű között a legjobb német regény díját a *Das fehlende Kapitel* (A hiányzó fejezet) c. regény nyerte. Miután egy német emigráns író plágiumvádall² illetve a díjnyertes regény szerzőjét, ráadásul kiderült, hogy a szerző, a vágújhelyi (Nové Mesto nad Váhom) születésű Neubauer Pál, a Prágai Magyar Hírlap belső munkatársa zsidó, Németországban nem akadt kiadója. (Hiába vette védelmébe Thomas Mann mind a plágiumvádallal, mind a náci kampánnyal szemben.³) Így a könyv az amszterdami Tiefland-Verlag jóvoltából látott napvilágot. A regény átdolgozott magyar változata, *A jóslat* 1944-ben jelent meg Budapesten. Újabb kiadására 1981-ben került sor a pozsonyi Madách Könyv- és Lapkiadó gondozásában, a Csehszlovákiai Magyar Írók sorozat darabjaként.

Kultúrák között

Neubauer Pál (1891-1945) gyermekkorától fogva alapvetően két kultúrához tartozott, a némethez és a magyarhoz. Budapesten jogi diplomát szerzett, Berlinben műszaki tanulmányokat folytatott, miközben filozófiával is foglalkozott, valamint Goby Eberhardtnál hegedülni tanult. Az első világháború alatt induló irodalmi és újságírói pályáján számos magyar és német nyelvű lapnak volt szerkesztője, munkatársa, szerzője, ezek közül a legjelentősebbek a Pester Lloyd, Prágába költözése után a Prager Presse és a Prager Tagblatt, valamint a Prágai Magyar Hírlap. Rendszeresen találkozott a prágai német írókkal, Max Broddal, Egon Erwin Kischsel. Franz Kafkát is ismerte. Thomas Mannal levelezett. Verseskötete jelent meg Bécsben (*Wohin?*, 1924), szerelmi regénye Berlinben (*Maria*, 1926). Németül írta *Was gehts mich an?* c. regényét, melyre szintén nem talált német kiadót, magyar fordításban *Mi közöm hozzá?* címmel a budapesti Franklin-Társulat jelentette meg. Ugyancsak

---

1 Ezen a pályázaton *A halászó macska uccája* c. ugyancsak díjazott regény Földes Jolán nemzetközi írói karrierjét indította el.

2 Walter Tschuppik a vádat később visszavonta.

3 Erre Turczel Lajos hívja fel a figyelmet *Neubauer Pál és legegységesebb regénye* c. tanulmányában. In: Turczel Lajos: *Arcképek és emlékezések*. Madách-Pozsonium, 1997. 20.o.

4 Turczel Lajos: *A világtudat és világhorizont kérdésének felvetése két háború közötti kisebbségi irodalmi életünkben*. In: Turczel Lajos: *Hiányzó fejezetek*. Pozsony, Madách Kiadó, 1982. 40.o.

magyarul írta meg Hubay Jenő hegedűművész életrajzát *Egy élet szimfóniája* címmel, mely a Helikon Irodalmi Kiadónál jelent meg (valószínűleg 1942-ben). Otthonossága a két nyelvben és irodalomban alkalmassá tette a két kultúra közti közvetítésre: egyrészt műfordítóként (pl. Petőfit, Adyt és Mikszáthot fordított németre), másrészt kritikusként és szerkesztőként (pl. Kafka műveit közölte a Prágai Magyar Hírlap vasárnapi mellékletében) tevékenykedett. Közvetítő szerepét hangsúlyozza Turczel Lajos a *Hiányzó fejezetek* c. tanulmánykötetében.⁴ Fried István viszont arra hívja fel a figyelmet, hogy a sajátságosan közties állapot, a multikulturalitás, Neubauer „(K)ultúrák között állása, ... a kettős (hármás) érdekeltség ... a dinamizált személyiség (és tudat) rögzíthetlenségét, meghatározásának állandó halasztódását példázhatja.”⁵ Élete folyamán azonban túl sok átrendeződéshez kellett igazodnia, a történelmi–társadalmi–politikai viszonyok pedig túlságosan beleszóltak egyéni sorsának, írói karrierjének alakulásába. A kettősségek nem előnyére, inkább hátrányára váltak, szilárd pozíciót nem tudott szerezni sem a német⁶, sem a magyar irodalomtörténeti kánonban.

Kritika és portré között

A nemzetközi pályázat furcsa utózenge és a hollandiai megjelenés után Szvatkó Pál a Prágai Magyar Hírlapban már 1937-ben közöl ismertetést, Fábry Zoltán pedig a *Korunk* 1938 májusi számában méltatja a *Das fehlende Kapitell*. Fábry elismerő kritikájának felvezetésében a neubaueri kettősségekre, között-állapotokra utal: a magyar és a német kultúra mellett a zsidó és keresztény kötődésekre. E négy alkotóelem szintézisének kísérletét pedig humanizmusnak nevezi. A regény Fábry olvasatában a humanizmus mítosza, ázsiai előjellel, Neubauer helyét Brecht, John Dos Passos, Ehrenburg, Kafka, Gide, Proust és Joyce mellett jelöli ki.⁷

A regény átdolgozott, magyar változatára, *A jóslatra* a háborús körülmények miatt nemigen figyeltek fel.

A későbbiekben elsősorban a csehszlovákiai magyar irodalomtörténeti összefoglalókban, tanulmánykötetekben, kézikönyvekben, lexikonokban rendre feltűnik Neubauer neve, általában írói kisportré formájában, illetve a nagy ívek megrajzolásában névsorokban – bár mindig mintha zavarban volna a szócikk szerkesztője vagy a pályáiv megrajzolója: rendszerint erényként említi ugyan a két nyelvben és kultúrában való szuverén részvételét, a világirodalmi mintákhoz való igazodását, a regény műfajának megújítását célzó kísér-

5 Fried István: *Neubauer Pál irodalmak/kultúrák között*. http://kik.ro/Varad_archivum/varad_6_szam/varad_6sz_21.html

6 Viera Glosíková a mai Szlovákia területén működött német nyelvű írók kézikönyvében (*Handbuch der deutschsprachigen Schriftsteller aus dem Gebiet der Slowakei – 17.-20. Jahrhundert*), mely az Osztrák Tudományos Akadémia kiadásánál jelent meg 1995-ben, Neubauer munkásságát kiemelten tárgyalja, azonban még csak meg sem említi kettős kötődését – mutat rá kritikájában Fried István a kézikönyv hiányosságaira (*Magyar Könyvszemle*, 1995/4. 442.o.)

7 Fábry Zoltán: *A hiányzó fejezet*. In: *Fábry összegyűjtött írásai 5*. Pozsony, Madách, 1985. 51-55.

leteit, ugyanakkor a hezitálás oka az lehet, hogy a neubaueri életmű pontosan a felsoroltak miatt nehezen illeszthető be a csehszlovákiai magyar irodalmiság specifikumait hangsúlyozó koncepciókba.

Csanda Sándor *Első nemzedék* c. monográfiájában egyrészt (az éppen rehabilitált!) Kafka prózájával rokonítja a regényt (talán Fábry nyomán is és az életrajzi adatok alapján), másrészt arra utal, hogy a regény a misztikumot zsurnalisztikával vegyíti, ezért hatásvadászat és újságírói ügyeskedés miatt marasztalja el a szerzőt.⁸

Fónod Zoltán a csehszlovákiai magyar irodalom egyik legjobb alkotásának könyveli el *A jóslatot*, a regénytörténekek rekonstruálása után allegóriának tartva a művet, de értelmezése nem mozdul el Fábry értékelésétől.⁹

Turczel Lajos a mesterien megtervezett regényszerkezetet emeli ki, mint nagy művészi és intellektuális teljesítményt. *A jóslatot* a posztmodern magyar regények előképének tekinti, bár a *Mi közöm hozzá?* c. Neubauer-regényt többre tartja, ezért kisportréjában azt elemzi aprólékosabban.¹⁰

Fried István az európai szubjektum veszendőségének és esetleges menthetőségének regényeként olvassa *A jóslatot*, miközben utal arra, hogy a regény a szükségesnél többet merít a kortársi publicisztikából. Ugyanakkor tagadhatatlannak tartja a regény mitologikumával kapcsolatban a szerző friss tájékozódását az európai irodalmi tendenciákban.¹¹

Műfajok között

A jóslat a recepcióban rendre a modern polgári regény címkéjét kapja, azon belül Fábrynál a mítosz és riport kölcsönhatása, Csandánál az intellektuális, misztikumot zsurnalisztikával vegyítő sajátossága, Turczelnél az esszéregény, Friednél az irányregény, Gál Évánál a polihisztorikus és mágikus regény¹² kategóriája merül fel.

Az esszéregény cselekménymenetét esszébetétek bontják meg, az elbeszélő vagy a hősök gondolatai tárulnak fel filozófiai, erkölcsi, politikai kérdésekben. (Thomas Mann nevével kapcsolják leggyakrabban össze e regényfajta-t, mindenekelőtt *A varázshegy* c. regényével). A(z elsősorban brochi értelemben vett) polihisztorikus regény a 20. század 20-30-as éveinek regénytípusa, melynek jellemzője az egyetemességre törekvés, a széthulló világ darabjainak egységbe rendezése, a valóság-elemek és a mítoszok vegyítése, a lét és tudat szféráit egybefogó egyetemes világértelmezés, az auktoriális dikció vagy a mindentudó narráció bizonyos korlátozottsága. (Ilyen Hermann Broch *Alvajárókja*, Thomas Mann *Doktor Faustusa*, James Joyce *Ulyssese*,

8 Csanda Sándor: *Első nemzedék. A csehszlovákiai magyar irodalom keletkezése és fejlődése*. Pozsony, Tatra Magyar Üzem, 1968. 163-164.

9 Fónod Zoltán: *Üzenet. A csehszlovákiai magyar irodalom 1918-1945*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1993. 206-210.

10 Turczel Lajos: *Neubauer Pál és legegységesebb regénye*. In: Turczel Lajos: *Arcképek és emlékezések*. Pozsony, Madách-Pozsonium, 1997. 21.

11 Fried István: *Neubauer Pál irodalmak/kultúrák között*. http://kik.ro/Narad_archivum/varad_6_szam/varad_6sz_21.html

Bulgakov *A Mester és Margaritája*, Déry *A befejezetlen mondata*.) Az irányregény olyan társadalmi regény, mely a történetet valamilyen politikai vagy szociális cél szolgálatában szerkeszti meg, élesen rávilágít a társadalmi problémákra. (Nem speciálisan két világháború közötti regényfajta, a magyar irodalomból Eötvös *A falu jegyzője*, Jókai *Egy magyar nábob* vagy Sánta Ferenc *Az ötödik pecsét* c. regényét szokás példaként említeni.)

A jóslat az európai és ázsiai világlátás és tudat összevetésére épít. Egyrészt a nyugati cselekvő (hódító, egyúttal romboló, pusztító, bekebelező, gazdasági és politikai hatalmát előtérbe helyező) romlott és kimerülni látszó európai magatartás, másrészt a keleti szemlélődő, meditatív, elfogadó, tiszta, erőszakmentességre és harmóniára törekvő (főképp indiai) szemlélet ütközik az 1. világháború díszletei között (Neubauer valószínűleg a 30-as években fölerősödő európai krizeológia tapasztalatait is felhasználja¹³), természetesen az utóbbival való azonosulásra serkentve az olvasót. Ennek alátámasztására európai és ázsiai mítoszokból merít. Felhasználja többek között a Marco Polo-legendát, illetve az indiai majom-isten, Hanumán mítoszáét. A „valóságot” egyrészt konkrét történelmi, politikai események dokumentálják, mint pl. a belga kisváros, Leuven 1914-es ostroma és német megszállása, vagy az 1919-es indiai, amritsari mészárlás, melynek során az angol hadsereg tüzet nyitott a békés tüntetőkre, vagy az angol parlamenti ülések kommentárja – ezekről valószínűleg az európai (különböző nyelvű, szellemiségű és politikai beállítottságú) sajtóból értesült a szerző (aki az első világháború idején maga is haditudósító volt). A sajtó közvéleményt befolyásoló szerepére többször is utal a regényben, sőt két újsághírt is beilleszt a regény nyitányába, melyek vizuálisan, tipográfiaiilag is jelzett napilap kivágatot formáznak, utalva a dokumentumjellegre. Másrészt (köz)ismert politikusok (pl. Mahatma Gandhi, Churchill) szerepeltetésével „hitelesíti” a történeteket. Kis utánajárással az is kideríthető egyébként, hogy a fiktiivnek tűnő regényhősök sem pusztán a képzelet figurái, hiszen pl. Rusticiano da Pisa Marco Polo rabtársa majd titkára (neki diktálta le az ázsiai útjain szerzett tapasztalatait), Edwin Samuel Montagu liberális angol politikus valóban az India Office vezetője, Braganza da Cunha (aki Tristao da Braganza Cunha néven Goa portugál gyarmat felszabadításáért küzdött) szintén meghatározó hindu személyiség,¹⁴ illetve az egyik mellékszereplő apja, báró Nordenskjöld létező svéd sarkkutató, földrajztudós, geológus volt.

A jóslat az esszé-, polihisztórikus és irányregény kategóriákon túl más műfajokat is játékba hoz. Ilyen az útleírás. Marco Polo éppen útleírása jóvoltából vált híressé, hiszen ő volt az első európai, aki (előítéleteket eloszlató) híreket hozott a keleti kultúrákról, főképp Kublaj (Kubiláj) kán birodalmáról. Ez az útleírás már Marco Polo korában bestsellerré lett, annak ellenére, hogy

12 Gál Éva: *A két világháború közötti csehszlovákiai magyar regény és Neubauer Pál*. Irodalmi Szemle, 2003/3. 62-63.o.

13 Az ún. Európa-fáradtság és az indiai misztika regénybe foglalásának sajátosságaira Fried István hívja fel a figyelmet Neubauer regényével kapcsolatban. Fried: l.m. (*Neubauer Pál irodalmak/kultúrák között*)

14 Tristao da Braganza Cunha Neubauerrel azonos évben született. Gandhihoz hasonlóan Európában járt egyetemre, és Gandhiról, akinek nézeteivel rokonszenvezett, írt egy életrajzi tanulmányt, melyet Romain Rolland felhasznált Gandhiregényében. (Neubauer egyébként Rolland-nal is levelező kapcsolatban állt.)

hitelességét már akkor is (mint ahogy később is) kétségbe vonták. A Polo-útleírás 20. századi regénybeli fanatikus elemzői arra a következtetésre jutnak, hogy az évszázadokon át közkedvelt olvasmányból hiányzik egy fejezet (A jóslat német címe is erre utal), pontosabban feltételezik, hogy egyetlen rejtett példányban mégiscsak megvan valahol. Ez a hiányzó fejezet Marco Polo egy olyan útjáról tudósít, melynek során egy titkot lesett ki és rabolt el Hanumán szentélyében, aminek felfedése végzetes következményekkel járhat az emberiségre nézve, s amit a nagy utazó hosszú évekig őrzött magában. Majd élete alkonyán (a szimbolikus 70. életévben!) egy fontos találkozás hatására mégis úgy döntött, hogy nem viszi magával a sírba (súlyos árat fizetett érte: az életét áldozta). A hiányzó fejezet voltaképpen egy jóslat, mely az emberiség katasztrófáját jövendőli 600 év múlva – ami be is következik: az 1. világháborúval megbomlik a világharmónia. A hiányzó fejezet megírására ösztönző személy egyébként nem más, mint Dante, akit ugyancsak egy útleírás szerzőjeként tisztel az utókor. Dante szerepeltetése több szempontból is fontos: egyrészt a regény szereplői számára valóságos pokoljárás az első világháború (illetve egy lehetséges Paradicsom is felsejlik), másrészt arra is felhívja a figyelmet, hogy a szereplők nemcsak földrajzi értelemben tesznek meg nagy távolságokat (pl. Londonból Leuvenen át Amritsarba vagy Mathurából Londonon át Leuvenbe), hanem egy lelki és szellemi – belső – utazáson jutnak el titkos önmagukhoz.

Megindul tehát a nyomozás a rejtélyes hiányzó fejezet (illetve titokzatos módon eltűnt emberek) után, így A jóslat magában hordozza a detektívregény kódjait is. Az egyik nyomozó egy fiatal angol hölgy, Mary, aki spleenjéből (a fáradt, romlott, erőszakos Európából) menekül egzotikus múltba és tájakra. A másik nyomozó egy hindu ifjú, Braganza da Cunha, aki egyúttal világmegváltó küldetését teljesíti a kézirat felkutatásával, amire egyenesen Gandhitól kap megbízást.

A nyomozás során különböző kalandokat élnek meg (utazás közben izgalmas és furcsa figurákkal találkoznak, különböző kultúrákkal ismerkednek meg, próbatételeken mennek keresztül, olykor életveszélybe kerülnek, álruhát öltenek stb.), így kalandregényként is olvasható *A jóslat*.

Meghatározó műfaj a regényben a napló, mely egyszerre rögzíti a naplóíró földrajzi és lelki útjainak állomásain szerzett élményeket, tapasztalatokat, kalandokat, valamint a nyomozás folyamatát és eredményeit. A regény gerincét éppen Mary és Braganza váltakozó – bár sajátosan áttételes – naplója adja ki.

Felmerülhet a kémregény kategóriája is: a német megszállás alatt álló Leuvenben a Marco Polo-kéziratot kereső angol Maryt kémnek nézik, s már a feltételezés is halálos veszedelembé sodorja, ezért kénytelen álruhát ölteni (ami éppen a kémek bevett szokása). A kém egyébként titkos információkat, dokumentumokat igyekszik megszerezni. Ilyesmivel foglalatoskodik Mary is, bár ő nem politikai értelemben vett kém, hiszen nem egy bizonyos állam, szervezet vagy párt megbízásából folytatja szenvedélyes kutatásait, hanem egyszerűen személyes kíváncsiság hajtja. Más kérdés, hogy a megtalált kézirat igazolja feltevéseit a katasztrófa bekövetkeztéről, ami egybeesik a kézirat megtalálásával. Vagyis Marynek nincs befolyása az eseményekre. (Később ez változik, hiszen Amritsarban szikhek százait menti meg az angol erőszaktól.) Az igazi kém viszont az a Hans Kämpfer, aki Marco Polóhoz hasonlóan szín-

tén kileste Hanumán titkát, aminek birtokában különböző álneveken és álruhákban elsősorban egy lehetséges német világalom előkészítésében működik közre. Hans Kämpfer – talán nem mellesleg – a kísértő sátán is, akinek érdeke és lételeme a harmónia, a béke megbontása, ezért mindig olyan helyzetben bukkan fel, amikor a főszereplőknek fontos döntést kell meghozniuk. Fő célja pedig az, hogy Braganzát rávegye Gandhi meggyilkolására. Sátáni mivoltát bizonyítja az is, hogy miután Braganza Gandhitól elbúcsúzva revolverrel rálő Kämpferre, az tébolyultan felordít, majd gúnyosan felkacag, végül összerogy, de amikor Braganza visszaoson a tett színhelyére, nem talál holttestet. Az alakváltó Kämpfer figurája jóvoltából tehát az ördögregény olvasatát is felkínálja *A jóslat*.

Mivel a regény Mary és Braganza egymáshoz vezető útját, majd közös kalandjaikat is *elmeséli*, a szerelmi regény sajátosságait is magán hordozza. Mary előbb Marco Polóba szeret bele, ez a furcsa szenvedély halált megvető bátorsággal ruházza fel, majd Braganza levele a fiatal hindura irányítja ugyanezt a heves érzelmet. Fontos, hogy a felkavaró szerelmet mindkét esetben nem személyes találkozás, hanem írás, szöveg (útleírás, levél) váltja ki. A virtuális szerelem kiállja az idő próbáját és felülkerekedik a történelmi viszontagságokon: az európai Éva és az ázsiai Ádám találkozása a világharmónia visszaállításának lehetőségét ígéri, bármennyire is igyekszik ezt a sátán-Kämpfer megakadályozni.

A jóslat sokrétűségét jelzi, hogy az elit irodalom és a populáris regiszter különböző műfajai ebben a regényben egymásba játszanak, a határok ezáltal elmosódnak. Úgy tűnik, Neubauer egyszerre akart megfelelni a magas irodalmi mércéknek és a szórakozni kívánó nagyközönség igényeinek.

Elbeszélők, nézőpontok között

A jóslat Marco Polo című első könyve két szenzációs újsághírral indul: két objektívnek ígérkező tudósítással, egyrészt Marco Polo sírhelyének kutatásairól, valamint egy indiai kultúrát tanulmányozó, ám szakmai körökben ismeretlen német tudós rejtélyes eltűnéséről. A hírekről egy személytelen hang számol be, a sajtó mechanizmusára utaló sajátos iróniával kiegészítésül közli azt is, hogy a világsajtóban keringő hírek milyen metamorfózisokon mentek keresztül az elszabadult újságírói fantázia következtében és a nagyobb olvasottság reményében. A legmerészebb állítást megfogalmazó cikkről, mely szerint egyenes összefüggés van Marco Polo végrendelete és az első világháború kitörése között, sem az nem derült ki, hogy ki a szerzője, sem az, hol jelent meg először. A hírek tehát saját maguk és egymás hitelességét ássák alá. A felütésben megszólaló személytelen hang folytatja riportját, ezúttal az angol parlament üléséről, melyen egy alsóházi képviselő interpellációja kerül homályos kapcsolatba a fentebbi hírekkel. Majd a londoni India Office államtitkára és a berlini külügyminisztérium osztályfőnöke egy angol nyelvű könyvet kap kézhez, mely névtelenül jelent meg *Hatszáz esztendő – egy nap* címmel. Az előszó szerint az elbeszélés Marco Polo titkára, Rusticiano da Pisa tollából való. A II. fejezet ezt a könyvecskét adja közre, vagyis a Hatszáz esztendő – egy nap: regény a regényben. Témája Marco Polo hazatérése szülőföldjére, illetve a végső hazába. Első néhány lapján egy személytelen elbeszélő mint valami krónikás, aki regényírói készségekkel is rendelkezik, érzékletesen rö-

zíti a híres velencei megérkezését szülővárosába, majd egy merész ugrással csaknem negyed évszázaddal későbbi eseményekről tudósít – ezúttal felfedve kilétét, a mindentudó pozíciójából a személyes egyes szám első személybe vált át. Rusticiano da Pisa, aki egykor Marco Polo keleti utazásainak krónikása (vagyis a híres-hírhedt útleírás lejegyzője), ebben a részben mesterének egy meghatározó találkozásáról számol be, pontosabban (mivel nem volt szem- és fültanú) csak annyit mondhat el, amennyit maga a mester árult el erről a döntő párbeszédéről, amelyet Dantéval folytatott. A másik fontos esemény egy újabb útleírás lejegyzéséről ad számot, melyet Marco Polo Dante ösztönzésére diktál le az én-elbeszélő Rusticianónak. Ez lesz a titokzatos hiányzó fejezet, mely a Hanumán papjainál tett kalandos látogatásról szól, s amelynek tartalmáról különös módon Rusticiano nem tud beszámolni, holott ő maga jegyezte le. Az ok: nincs beavatva, tehát nem értheti a kéziratban foglaltakat. A titkár ezek után Marco Polo halálának abszurd körülményeire is kitér, majd a kézirat utóéletére is tesz utalásokat.

A könyvecske két olvasója, a két magas rangú politikai szórakoztatónak találja a romantikus történetet (amint erről a személytelen hangú narrátor tájékoztat), és egyikük úgy véli, hogy egy elkeseredett író akarja ilyen szokatlan módon felhívni magára a figyelmet. Tehát egyáltalán nem az jut eszébe, hogy egy hatszáz évvel korábbi eredeti szöveg újrakiadásával van dolga (amint a könyvecske modern nyelve, stílusa sem támasztja ezt alá). Csak az üt szöveget mindkettőjük fejébe, vajon miért éppen őket, a realpolitikosokat tisztelte meg a szerző a kiadvánnyal. Gyanakodni kezdenek tehát bizonyos összefüggésekre, ezért rangrejtve találkoznak, hogy megvitassák a fehér majom (Hanumán jelképes állata) beavatkozását a nagypolitikába. A rejtélyt nem sikerül feloldaniuk, de az angol politikust felkeresi egy ismeretlen hindu fiatalember, aki egy terjedelmes kéziratot hagy nála, melynek címe: „Élmények 1914-től 1923-ig”. A *Hatszáz esztendő – egy nap* regénybetétéhez hasonlóan a kézirat előszava tájékoztat arról, hogy a szerző egy Braganza da Cunha nevű hindu, aki Mary Montagu naplóiból vette az adatokat. Ezt a bejelentést követi a kézirat szó szerinti közrebocsátása, ami voltaképpen A jóslat második könyve. A várakozás ellenére azonban igazából nem Mary naplója következik a szó szoros értelmében, hanem a feltételezett napló alapján íródott regényszerű történet, amit rövidesen meg is szakít a kiadó, némi szabadkozással Braganza da Cunha naplóját felvezetve, az olvasót pedig ismét félrevezetve, ugyanis nem én-elbeszélő szólal meg a következő szakaszban, hanem a Mary naplóját regényesítő szólamhoz hasonló kívülálló narrátor rekonstruálja az eseményeket. Nem tudjuk meg, ki beszél. Ha az *Élmények...*-kézitról szóló bejelentő információt igaznak tartjuk, akkor Braganza da Cunha olyan elbeszélő, aki Mary történetét naplója (és talán szóbeli közlései) alapján mutatja be, saját történetét pedig úgy távolítja és bizonyos értelemben ironizálja, hogy a belső pozícióból külsőre vált, mintha saját életének egyes kiemelt eseményeit kívülről szemlélné, esetleg késlelteti a személyes megnyilatkozást (vagy nem érzi testhezállónak az én-pozíciót). Az is elképzelhető viszont, hogy Braganza és a kiadó nevében megszólaló hang nem ugyanahhoz a beszélőhöz tartozik. Ebben az esetben heterodiegetikus narrátorral van dolgunk, aki a talált vagy neki eljuttatott kézirat(ok) alapján rekonstruálja az eseményeket.

Amikor Mary a leuveni könyvtár pincéjében megtalálja Marco Polo hiányzó fejezettel teljes útleírását, sajátos váltás történik a narrációban: egyrészt beke-

rülnek egyes szám első személyben írt Polo-intertextusok jelölt idézet formájában dőlt betűkkel kiemelve, másrészt Mary olvasás közben olyan mértékben azonosul a leírtakkal, hogy maga is az őserdőben lépked, több szakaszban nem is tudható pontosan, hogy Mary reflexióit vagy Polo jelöletlen idézeteit olvassuk-e. A virtuális útleírás stílusában is eltér *A jóslat* többi részétől, itt ugyanis egy szecessziós szöveg bontakozik ki (Neubauer valószínűleg vonzódott a szecesszió esztétikájához, nyelvi megoldásaihoz, melyek fölöttébb alkalmasnak tűnhettek számára az egzotikus és misztikus tájak, hangulatok megragadására. A jóslat egészére viszont nem terjesztette ki ezeket a poétikai eljárásokat, mert tudatában volt annak, hogy a szecessziós szövegformálás a 30-as évek derekára már veszít aktualitásából.)

Az *Élmények...*-kézirat akkor vált – a kiadó eligazításával, felvezetésével – homodiegetikus narrációra, amikor Braganza Gandhinak olvas fel a Mary által megtalált Polo-fejezetből. Gandhit viszont a hallottak korántsem igézik meg úgy, mint korábban Maryt, ócska kéziratnak minősíti a megtalált és megmentett dokumentumot, és Braganzát újabb kiküldetésre indítja, miközben ugyanazt a szellemi útravalót adja neki, mint amit Dante adott Marco Polónak a hiányzó fejezet megírása előtt (ez különös módon Rusticiano-intertextus, ami alapján felmerülhet a gyanú, hogy Gandhi ismeri a Hatszáz esztendő – egy nap szövegét is!). A kiadó pedig – a láthatatlan szerkesztő hatalom – biztos érzékkel váltogatja a nézőpontokat, hol kívülről láttat, hol Braganza hangján szól. Az utóbbi főleg akkor jellemző, amikor Braganza belső tusáját érzékíti meg, melynek tárgya leginkább a Gandhival szembeni ellenállás vagy éppen azonosulás a „nagy lélekkel”.

110

A kiadó egyre többet hallatja hangját, pl. a regény kb. háromnegyedénél összegzi a legfontosabb eseményeket, illetve a harmadik könyv előtt ismét tesz egy eligazító bejelentést arról, hogy Mary és Braganza élményei Anglia világhatalmi politikájának gyökeres változását jelzik, illetve hogy közös magánéletükről a későbbiekben tervez egy másik regényt megjelentetni.

A harmadik könyv címe: Az okmány. Ebben a már jól ismert személytelen (és mindentudó) narrátor ismét az *Élmények*-kéziratot értelmező politikusokat vonultatja fel. Szó van egy ellopott titkos jelentésről, mely Hans Kämpferről tudósít. Szóba kerül továbbá egy velencei esperes, Eusebio páter (aki az első könyvben jelentéktelen mellékszereplőnek tűnt). A páter amolyan önjelölt Marco Polo-kutató, aki szenvedélyesen gyűjt mindenféle, főleg sajtóban megjelent információt rajongásának tárgyáról. A püspök kinyomozza, hogy birtokában van Marco Polo végrendelete és Rusticiano da Pisa feljegyzéseinek kézirata, amelyeket a feltételezések szerint a híres világutazó sírboltjában helyeztek el. A sírt azonban nem találják meg, és annak ellenére, hogy a szakértők megállapítják a pergamenek eredetiségét, a püspök vizsgálatának eredményéről úgy számol be, hogy felkelti a gyanút: a két szöveg szerzője maga Eusebius páter, nem pedig 600 évvel korábban élt személyek, ami meglehetősen csavar az események végkifejletében.

A harmadik könyv utolsó fejezete újraolvassa az előzményeket, mint egy nemzetközi regénypályázatra benyújtott munkát (ez a szakasz bizonyára a magyar átdolgozás következménye). A pályázat nagynevű írókból álló bizottsága rendkívül izgalmas szövegnek tartja a kéziratot, és mivel világhírességek is szereplői, ezért felteszik a kérdést, vajon kulcsregény-e, vagyis valóságos eseményeket tárgyal-e, vagy pedig szemenszedett hazugság az egész. Ez a

dilemma hasonlít a Marco Polo népszerű, ám olykor hiteltelennek, hamisnak, hazugságokkal tűzdeltnek tűnő útleírásaihoz való olvasói viszonyra. Mielőtt a leuveni könyvtárostól felvilágosítást kérnének, hogy könyvtárában valóban őrizték-e Marco Polo ominózus kéziratát, fölfedezik, hogy a jelíges regényhez egy borítékot csatolt az ismeretlen szerző, mely a leuveni könyvtáros igazolását tartalmazza: tudtak ugyan 1914-ben a kéziratról, de a könyvtár a német ostrom következtében leégett, a különleges és ritka kiadványok – így a Polo-kézirat is – a tűzvész martalékai lettek.

Nincs tehát semmiféle bizonyíték a tekintetben, hogy *A jóslat* c. könyv keretében foglalt események valóságos történéseket rekonstruálnak, vagy a képzelet és költészet szüleményei csupán. Gyakorlatilag az elbeszélők személyére sem derül fény, pontosabban minden egyre inkább elbizonytalanodik, kitér, kibillen, semmi sem az, aminek hosszú ideig tűnik. Többszörös áttételekről, az elbeszélői szövegek ravasz áthelyeződésével operáló regényről van tehát szó.

Helyszínek és színhelyek között

A jóslat egyik legfontosabb – természeti – helyszíne az indiai Mathura város közelében elterülő őserdő. Ebben az őserdőben bolyong Marco Polo, Hans Kämpfer, Mary angol hadnagy vőlegénye egy bajtársával, illetve az eltűnt angolok felkutatásával megbízott Gandhi és Braganza, valamint Mary is virtuálisan, a megtalált Polo-kézirat jóvoltából. A hagyomány szerint az őserdőben Hanumán majom-isten papjai rabul ejtik az odatévedőt, és fenevaddá varázsolják, hogy a szentély közelében látottakról ne vihessen hírt a külvilágba. Az őserdő tehát voltaképpen útvesztő. Marco Polo ebben a labirintusban egy csoda tanúja lesz, Brahma ünnepi szertartásában vesz részt, erről számol be kéziratában. A Brahma-ünnep beavatást is jelent, azonosulást az isteni tanítással, bepillantást a világ harmóniájába. Ugyanakkor apokaliptikus jellegű, hiszen a szertartás résztvevői megmérettetnek, és aki tisztának találta magát, azt a papok szabadon bocsátják, aki viszont nem állja ki a próbát, azt a lelke mélyén szunnyadó fenevaddá változtatják. A regény legfontosabb szereplői visszatérnek az őserdőből, hiszen küldetésük van: Marco Polo egy katasztrófát jósl 600 évvel későbbre (ez az első világháború), Hans Kämpfer ténykedése egy újabb katasztrófa előjeleit hordozza, amit viszont Gandhi jövendöl meg (ez lesz a második világháború), Gandhi és Braganza őserdei útja pedig a béke győzelmét példázza az erőszak fölött.

A mathurai őserdő Dante erdejével is rokon, ahol az ember a túlvilági félelmeit legyőzve kénytelen számot vetni földi életével. Dante azért biztatja Marco Polót legfontosabb útjának rögzítésére, hogy eljusson legtitkosabb önmagához, hogy tiszta lélekkel vándorolhasson tovább életben és halálban. Gandhi ugyanazokat a szavakat mondja Braganzának, mint Dante Marco Polónak: a legfőbb tanítás önmaga megértésének, a belső harmóniának az igénye.

A másik fontos helyszín a könyvtár, az emberi tudás felhalmozásának szimbolikus színhelye. Marco Polo döntő találkozása Dantéval a könyvtárszobában zajlik, majd ott diktálja le mathurai kalandját Rusticianónak. Mary arisztokraták könyvtárában olvasgatja az útleírásokat, illetve ott találkozik pl. az útra kelését ösztönző Nordenskjöld báróval, majd később Braganzával. Központi szerepet tölt be a leuveni egyetemi könyvtár, melyben számos eredeti kéziratot, inku-

nábulumot őriznek. Mary feltételezése és nyomozása alapján ott kell rejtőznie Marco Polo hiányzó fejezetének is. Mary számára a könyvtár a beavatás helyszíne: a szerelmi beavatásé (egy hindu szerelmi himnuszt olvas, ami később Braganzával való találkozásakor válik fontossá), bizonyos értelemben pedig az indiai kultúrába (vallásba) való beavatásé is. Mary számára egy különös földgömb mutat utat, melyből a négykarú Brahma pattan ki lótuszvirágon, a tisztaság, a harmónia, a béke jeleként, valamint előjelként is, hiszen nem sokkal később megleli a Marco Polo-kéziratot. Viszont egyidejűleg zajlik Leuven ostroma, a könyvtár lángokban áll, Marynek csak az utolsó pillanatban sikerül – ugyan a kézirat nélkül – kimenekülnie a pince poklából. Később egy német tisztet megkörnyékezte mégis kiment a kéziratot. A beavatás helye szakrális tér, így a könyvtár is szentélyé válik: Marco Polo kántáló hangon diktál, mint egy indiai szerzetes, Mary Brahmával találkozik a műalkotásszámba menő rafinált földgömb szemlélése, illetve a Marco Polo-kézirat olvasása közben.

Az amritsari Aranytemplom bizonyos értelemben hasonlóan kettős rendeltetésű épület, hiszen itt, a szikhek templomában őrzik az Adi Granthát, a szikh vallás aranykönyvét. Ebből a templomból egy jelképes hídon indulnak szikhek ezrei, az erőszakmentesség, vagyis Gandhi hívei Guru-ka-Bagh szentélyébe, hogy útjuk során megtörjék az erőszakot. Az angol hadsereg brutalitása miatt Mary áll a felvonulók élére, angol állampolgárként biztosítva sértetlenségüket, és békében eljut a szentélybe, ahol szertartásosan elégeti Marco Polo kéziratát, ami a babonával való leszámolást és egy új világ eljövételét jelképezi. A hiányzó fejezetet lángok között (világégés közben) találja meg, majd Gandhi sugallatára, de saját döntése következtében maga lobbantja lángra. Mary itt kilép az elkényeztetett angol úrilány szerepéből, hogy Braganzával közösségi feladatot teljesítsen. Vagyis legyőzve önmagát eljut önmagához a leuveni könyvtár-szentélyből az amritsari szentély-könyvtárig. Mary beavatása Európa beavatását is jelképezi egyúttal.

Között

Neubauer regénye így jár kultúrák, magatartások, politikai beállítódások, művészeti ágak, műfajok, elbeszélők, helyszínek, valóság és fikció, publicisztika és szépirodalom, elit és populáris irodalom között, a nyughatatlanság és nyugtalanság dinamizmusával, a különböző vallási tanítások egymás ellen kijátszásának, az állandó útonlét, az örök körforgás biztonságának és bizonytalanságának megérzékítésével, a végső igazság eldönthetetlenségének tapasztalatával töltve fel az olvasót.